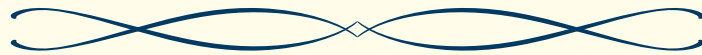

SZCIENTOLÓGIA,
TÁRSADALOMTUDOMÁNY
és a
VALLÁS
DEFINÍCIÓJA

JAMES A. BECKFORD, PH. D.
szociológiai professzor
Warwicki Egyetem
Anglia

1980. DECEMBER

SZCIENTOLÓGIA,
TÁRSADALOMTUDOMÁNY
és a
VALLÁS
DEFINÍCIÓJA

SZCIENTOLÓGIA, TÁRSADALOMTUDOMÁNY
ÉS A VALLÁS DEFINÍCIÓJA

TARTALOM

I.	Funkcionalista definíciók	2
II.	Szubsztantív definíciók	3
III.	Következtetés	5

1980. DECEMBER

SZCIENTOLÓGIA, TÁRSADALOMTUDOMÁNY és a VALLÁS DEFINÍCIÓJA

James A. Beckford, Ph. D.
szociológiai professzor
Warwicki Egyetem
Anglia

Megjegyzéseim arra a kérdésre irányulnak, hogy a Szciantológia definiálható-e vallásként azon kritériumok szerint, amelyeket a társadalomtudósok hagyományosan alkalmaznak, amikor általuk vallásosnak tartott jelenségeket vizsgálnak.

A társadalomtudósok által a vallásra használt fogalomalkotások és definíciók terén jelentős eltérések tapasztalhatók. A fogalomalkotás és definíció megválasztása tükrözi mind a társadalmi valóság természetével kapcsolatos alapfeltevések széles változatosságát, mind pedig annak eltéréseit, hogy milyen céllal történik a vallással kapcsolatos fogalomalkotás vagy a definiálása. Tekintve a társadalomtudomány kutatási módszereinek túlnyomórészt objektív, mérnöki (és messze nem elfogultságra hajlamos vagy becsléseken alapuló) jellegét, nem meglepő, hogy a fogalmak és a definíciók nem az alapján kerülnek megítélésre, hogy igazak vagy hamisak-e, hanem inkább a viszonylagos használhatóságuk alapján. Leginkább az, hogy milyen differenciálóképességgel tudnak világosan elkülöníteni egy adott jelenséget más jelenségektől olyan módon, hogy a különbségek kimutathatóan lényeges tényeket tárjanak fel: ez a fő értékmérője az egymással versengő definíciók és fogalomalkotások használhatóságának.

A célok birtokában a definíciók¹ már különbözhetnek, de ez nem jelenti, hogy teljes viszonylagosság vagy anarchia van. A pszichológusok, a szociológusok és az antropológusok

¹ Stilisztikai okokból ezentúl nem említem a „fogalomalkotást”, de ez ténylegesen egy elkülöníthető analitikai folyamat, amely általában megelőzi a jelenségek definiálásának folyamatát.

két fő definíciótípust használnak a vallásra: funkcionista és szubsztantív definíciót. Mindkét típusban további altípusok léteznek. Azt mondanám, hogy szcientológusokkal való személyes kapcsolatfelvételek alapján és a Szcientológia tanításainak, gyakorlatainak, szervezetének és követői életére gyakorolt következményeinek tudományos kutatása alapján úgy hiszem, kézenfekvőbb vallásként definiálni, mint bármilyen más fajtájú vállalkozásként.

I. FUNKCIONALISTA DEFINÍCIÓK

Egy funkcionista definíció arra összpontosít, hogy a kérdéses jelenség állítólagosan hogyan járul hozzá egy társadalmi vagy kulturális képződmény stabilitásához és/vagy túléléséhez. Így megmutatható a jelenségek funkcionálissága e képződmények számára, az egyes egyéntől a világrendszerig terjedő skálán. Az, hogy ez a definiálási mód számos filozófiai problémát vet fel, és sok logikai filozófusnak okozott fejtörést, nem akadályozta meg, hogy népszerűvé váljon a társadalomtudósok körében – főleg a vallással kapcsolatban.

Azt lehet mondani, hogy a vallás funkcionálisan képes:

- (a) az egyén szintjén: segíteni az embereknek felülkerekedni a személyes kiegyensúlyozatlanság, az énkép, az életben betöltött szerep és az erkölcsi érvelés problémáin,
- (b) közösségi szinten: esetlegesen gyökértelen embereket csoportokba és szervezetekbe integrálni, amelyek iránymutatást és értelmet visznek a személyes életükbe, emellett hasznos referenciapontok a nagy léptékű társadalmakban, ahol az egyén sebezhetőnek érezhetné magát egy mindenható bürokráciával vagy rendszerrel szemben, illetve
- (c) a társadalom szintjén: törvényes kereteket biztosítani a fennálló társadalmi rend számára; kárpótlást a vélt sérelmekért; és erkölcsi szabályozást a fő szociális intézmények közötti kölcsönhatásokban.

A Szcientológia alapvető tanításai a *thetán* (szellemi lény) szellemi természetéről és a nyolc dinamikáról; a képzési tanfolyamok és a tanácsadási szolgáltatások gyakorlatias céljai; és némely Szcientológia-ceremónia tiszteletteljes, megfontolt hangvétele – mind arról győznek meg, hogy más vallásokkal összhangban, a Szcientológia jól használhatóan leírható funkcionálisként az összes fent említett szinten. Ezzel persze nem állítjuk, hogy csakis a vallásoknak vannak ilyen funkcióik. Csupán elmondjuk, hogy egyrészt más vallásokhoz hasonlóan a Szcientológiában is megvannak ezek, másrészt az, ahogyan a Szcientológia konkrétan eleget tesz ezeknek,

megjelenésében és céljait tekintve sokkal közelebb áll a józan ész által vallásként definiált mozgalmakhoz, mint például a politikai pártokhoz vagy a jótékonyági szervezetekhez.

Társadalomtudományi elemzés során néhány esetben hasznos lehet a vallást a funkció felől megközelítve meghatározni: ezzel fény vetülhet a társadalmi élethez való hozzájárulásának sok érdekes részletére. Tekintve viszont e nézőpontnak azt a nyilvánvaló nehézségét, amit a vallások és az ideológiák közötti megkülönböztetés területén mutat, egy funkcionalista definíció nem sokat tehet annak érdekében, hogy hangsúlyozza a vallást megkülönböztető jelleget. Ezen okból egy szubsztantív definíció hasznosabb lehet.

II. SZUBSZTANTÍV DEFINÍCIÓK

Világos számomra, hogy Parrinder professzor, Pocock professzor és Canon Drury egyaránt javasoltak olyan kritériumokat, amelyek alapján egy jelenség szubsztantív értelemben vallásosnak tekinthető. Ezen azt értem, hogy bemutattak különféle szempontokat, amelyekkel a „vallás” kifejezés alkalmazása leszűkíthető olyan, meghatározott tulajdonságokat mutató jelenségekre, amelyek együttesen nem fordulnak elő más jelenségekben.

A szubsztantív definíciók legerősebb formája úgy tartja, hogy a vallás rendelkezik egy olyan lényeggel vagy esszenciális jelleggel, amely csakis intuíció vagy befelé fordulás révén tudható biztosan. Ily módon Rudolf Otto kijelentette, hogy a vallás „...fizikai természetünk őseleme, amelyet tisztán, egyediségében kell felfognunk, és amely nem magyarázható meg semmi másból”. (*The Idea of the Holy*. Harmondsworth: Penguin Books, 1950, p. 141.) Véleménye szerint a vallási élmények egyedisége más élményektől való radikális különbségeikben rejlik: ezek az „abszolút másfajta” élményei. Az ilyenfajta okfejtésben problematikus a benne rejlő önmagát definiálás és az időtlenség, és ezek sok társadalomtudóst eltérítettek attól, hogy esszencialista definíciókat használjon. Ugyanakkor a vonzereje vitathatatlan.

Ennél gyakoribb, hogy a társadalomtudósok hajlamosak voltak „megszorító” definíciókat használni a vallásra. Ezeknél kikötötték, hogy számukra – és anélkül, hogy a nézeteik általános érvényességét állítanák – a „vallást” bizonyos jellemzőkre való hivatkozás fogja azonosítani. M. Spiro antropológus számára például a vallás „olyan intézmény, amely kulturálisan posztulált emberfeletti lényekkel kulturálisan kialakított kölcsönhatásból áll”. (“Religion: problems of definition and explanation” in M. Banton ed. *Anthropological Approaches to the Study of Religion*. London: Tavistock, 1966, p. 96.) Ugyanakkor nem minden tudós ragaszkodik az „emberfeletti lényekre” való utaláshoz. P. Worsley, egy másik antropológus hasznosabbnak

találja úgy definiálni a vallást, hogy „az empirikus-technikai szférán túli dimenzió”. (*The Trumpet Shall Sound*. London: MacGibbon & Kee, 1957, p. 311.) Sok szociológus vonzódik az ilyen szubsztantív, de viszonylag átfogó definiáláshoz. R. Robertson jól ismert és mérvadó definíciója például határozottan kijelenti, hogy:

A vallásos kultúra az a meggyőződés- és szimbólumhalmaz... amely a megtapasztalható és a tapasztalatokon túli, transzcendens valóság közötti különbségtétellel kapcsolatos: a megtapasztalható valóság eseményei jelentőségüket tekintve alá vannak rendelve a nem megtapasztalható valóságnak. Másodszor, a vallásos cselekedetet egyszerűen így definiáljuk: olyan tett, amelyet a megtapasztalható/tapasztalatokon túli valóság közötti különbségtétel tudomásulvétele formál. (*The Sociological Interpretation of Religion*. Oxford: Blackwell, 1970, p. 47.)

Semmiféle haszonnal nem járna további példákat sorolni a megszorító szubsztantív definíciókra, minthogy az idézett példák jól bemutatják azokat az általános módokat, ahogy társadalomtudományi elemzésnél a vallás definiálható.

A Spiro, Worsley és Robertson definícióiban közvetve meglévő definiálási kritériumokat használva nem lehet kétségünk afelől, hogy a Szciantológia társadalomtudományi elemzési szempontból vallásnak tekinthető. Az alapvető filozófiája az emberről úgy tartja, hogy a személy két részből tevődik össze: egy anyagi testből és egy nem anyagi szellemből, amely halhatatlan életnek örvend egy nem megtapasztalható szférában. A thetán létezésében való hit logikus előfeltétele a Szciantológia szertartásain, gyakorlati tanfolyamain, tanácsadási szolgáltatásain és szociális reformokkal kapcsolatos programjain való részvételnek. A nem megtapasztalható, transzcendens valóság létezésében és felsőbbrendűségében való hit nélkül nem lenne nyomós ok a Szciantológia jellemző vallási formáira. Sőt a Szciantológia legmérvadóbb szociológiai elemzésének szerzője úgy véli, a mozgalom alapítója és vezetője fokozatosan kezdett egyre jobban olyan kérdések iránt érdeklődni, mint hogy honnan származik a thetán, mit lehet tudni az előző életekről, és melyek „a természetfeletti képességek, amelyeket az egyén a Szciantológia gyakorlása által elérhet”. (R. Wallis, *The Road to Total Freedom*. London: Heinemann, 1976, p. 124.)

Egy elkötelezett szcientológus tetteit a megtapasztalható/tapasztalatokon túli valóság közötti különbségtétel alakítaná és vezetné. Parrinder professzor hatékonyan demonstrálta, hogy a Szciantológia szertartásai hogyan foglalják magukban az imádat és a mélységes tisztelet

elemét, ami összhangban van a nem megtapasztalható valóságról szóló alapvető tanításokkal. Pocock professzor pedig hangsúlyozta a világos párhuzamot a Szciantológia és a hindu és buddhista vallások nagyszerű hagyományai között, hiszen hasonló megértésük van az istenek vagy szellemek és az emberiség közötti immanens kapcsolatról.

III. KÖVETKEZTETÉS

A következtetésem az, hogy a Szciantológia, bár meggyőződései, gyakorlatai és szervezeti struktúrái világosan eltérnek a keresztény egyházak, felekezetek és szekták többségétől, ennek ellenére eleget tesz azoknak a kritériumoknak, amelyeket a társadalomtudósok hagyományosan alkalmaznak, amikor különbséget tesznek vallás és nem vallás között.

Az a tény, hogy a Szciantológia vallás anyagi háttere üzlethez hasonló alapon szerveződik, nem befolyásolhatja a vallási státusát. Egy műalkotás többé már nem műalkotás, ha eladás vagy elcserélés céljából hatékonyan történik a létrehozása? Naiv dolog azt gondolni, hogy bármely új vallási mozgalom túlélhetne a modern világban a működését elősegítő üzleti jellegű pénzügyi alapok nélkül, és ahogy Canon Drury rámutatott, manapság még a régi keresztény egyházak sem húzódoznak üzleti útra lépni azért, hogy fenntartsák vagy reklámozzák a szolgáltatásaikat meglévő és leendő tagjaik számára. Örökölt ingatlanvagyon, dotáció, pártfogók vagy születési jogon alapuló tagság előnyeinek hiányában az új vallási mozgalmak vagy üzleti jelleggel működnek, vagy megszűnnek.

JAMES A. BECKFORD

1980. december

A SZERZŐRŐL

1980-ban, a „Szciantológia, társadalomtudomány és a vallás definíciója” című cikk megírásakor Beckford professzor senior előadó volt szociológiából a Durhami Egyetemen. Jelenleg szociológiai professzor a Warwicki Egyetemen.

